

Резюме

Сляднєва К.А. Відмова прокурора від підтримання державного обвинувачення як форма реалізації диспозитивності.

Стаття присвячена дослідженню проблемних питань, що виникають під час реалізації прокурором права відмовитися від підтримання державного обвинувачення. Розглянуто підстави відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення. Проаналізовано наукові джерела та вимоги чинного законодавства, якими врегульовано порядок відмови від державного обвинувачення. Вивчено судово-прокурорську практику застосування цього інституту у кримінальному процесі, а також статистичні дані, що свідчать про наявність процесуальних, організаційних та морально-психологічних проблем під час здійснення прокурорами своїх процесуальних повноважень. Встановлено, що можливість відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення залежить від волевиявлення його керівника, що суперечить диспозитивним засадам діяльності прокурора у кримінальному провадженні.

Ключові слова: прокурор, диспозитивність, відмова від підтримання державного обвинувачення, підстави відмови, кримінальне провадження, керівник прокуратури.

Резюме

Сляднєва Е.А. Отказ прокурора от поддержания государственного обвинения как форма реализации диспозитивности.

Статья посвящена исследованию проблемных вопросов, возникающих при реализации прокурором права отказаться от поддержания государственного обвинения. Рассмотрены основания отказа прокурора от поддержания государственного обвинения. Проанализированы научные источники и требования действующего законодательства, которыми урегулирован порядок отказа от государственного обвинения. Изучена судебно-прокурорская практика применения этого института в уголовном процессе, а также статистические данные, свидетельствующие о наличии процессуальных, организационных и морально-психологических проблем в ходе осуществления прокурорами своих процессуальных полномочий. Установлено, что возможность отказа прокурора от поддержания государственного обвинения зависит от волеизъявления его руководителя, что противоречит диспозитивным принципам деятельности прокурора в уголовном производстве.

Ключевые слова: прокурор, диспозитивность, отказ от поддержания государственного обвинения, основания отказа, уголовное производство, руководитель прокуратуры.

Summary

Sliadnieva K. Prosecutor's refusal from the state prosecution as a form of realization of the free disposition principle.

The article deals with the analysis of problematic issues arising in the course of the implementation of the prosecutor's right to waive prosecution on behalf of the state.

The grounds for such prosecutor's waiver are considered. Both academic sources and provisions of the legislation in force settling the procedures of waiver of prosecution on behalf of the state are analyzed. Judicial and prosecutorial practice of this institute application in criminal proceedings as well as statistical data revealing procedural, organizational and morale issues arising in the course of implementation of procedural powers by prosecutors are examined. It is found out that the possibility of waiver of prosecution on behalf of the state depends on the will of the senior prosecutor, contrary to dispositive principles of prosecutor's activity in criminal proceedings.

Key words: prosecutor, disposition, waiver of prosecution on behalf of the state, grounds for a waiver, criminal proceedings, senior prosecutor.

УДК 343.62

А.Р. ТОПУЗЯН

Артур Робертович Топузьян, аспірант Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса

ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТА ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304 КК України) є тим злочином, що розриває цивілізаційно-конструктивний зв'язок поколінь. Адже посягання на моральність неповнолітніх в актуальному часовому вимірі, через зв'язки станів, закладають довготривалі соціально-деструктивні ефекти, що формують нормативну сингулярність (стан права в широкому сенсі, при якому суб'єктивне антиправо як цінність поглинає (анігілює) право позитивне)¹, а тому й дезінтеграцію майбутніх поколінь, їх високий криминогенний потенціал. Таким чином, набуття неповнолітніми досвіду злочинної чи іншої антигромадської поведінки і пов'язаних з цим ціннісних установок, диспозицій щільно вмонтовано в метасоціальний процес самодетермінації злочинності, суспільної стагнації. Відтак, ефективна протидія відтворенню цих злочинів постає сьогодні в числі соціовітальних завдань, завдань збереження прогресивного людського капіталу українського

суспільства в контексті належного захисту дитинства, моральних засад соціальної консолідації й забезпечення прав майбутніх поколінь. Це спонукає до проведення науково-дослідних та практико-перетворювальних робіт з удосконалення всіх без винятку механізмів вказаної протидії, а надто найбільш соціально ризикованих, витратних її компонентів – кримінально-правових засобів.

Проблеми кримінально-правового захисту неповнолітніх від втягнення їх до злочинної та іншої антигромадської діяльності експлуатації в різний час ставали предметом досліджень С.Ш. Ахмедової, М.І. Бажанова, М.І. Блума, В.В. Дзундзи, О.О. Дудорова, М.Й. Коржанського, О.М. Костенка, Л.М. Кривоченко, А.В. Ландіної І.П. Лановенка, А.М. Орлеана, Ю.Є. Пудовочкіна, Є.Л. Стрельцова, І.О. Топольської, М.І. Хавронюка та ін. Втім, як засвідчує аналіз спеціальної наукової літератури, а також судової та слідчої практики, й досі існують труднощі з однозначним розумінням, тлумаченням ознак суб'єкта злочину, передбаченого ст. 304 КК України, внаслідок чого знижується ефективність її застосування. У сукупності викладені обставини зумовлюють *актуальність теми* цієї статті.

Мега статті полягає в науковому описі та поясненні ознак суб'єкта втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність і формуванні на цій основі пропозицій щодо удосконалення правозастосовної практики.

Відповідно до п. 4 постанови ПВС України «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» від 27 лютого 2004 р. № 2 кримінальній відповідальності за втягнення неповнолітнього у злочинну чи іншу антигромадську діяльність можуть бути піддані особи, які на час вчинення цих дій досягли 18-річного віку². Таким чином, судова практика виходить з того, що оскільки потерпілий є особою, яка не досягла 18-річного віку, остільки суб'єкт злочину має бути повнолітнім. Ця позиція знайшла своє одностайне підтримання й у кримінально-правовій доктрині, про що свідчать праці С.Ф. Денисова³, В.В. Дзундзи⁴, О.О. Дудорова⁵, М.Й. Коржанського⁶, А.В. Ландіної⁷ та інших вчених.

Жодними іншими специфічними ознаками суб'єкт основного складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 304 КК України, не характеризується. Суб'єкт злочину ж, передбаченого ч. 2 ст. 304 КК України, може бути як загальним з підвищеним віком кримінальної відповідальності, так і спеціальним – батько, мати, вітчим, мачуха, опікун чи піклувальник, або особа, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого чи піклування про нього. Інтерпретація ж підвищеного віку суб'єкту злочину ґрунтується, як правило, на твердженнях про те, що кримінальним законом передбачені деякі склади злочинів, з характеру яких та специфіки діянь суб'єкта злочину (як виняток із загального правила) прямо впливає підвищення віку, з якого настає кримінальна відповідальність; останній визначається наявністю певного життєвого досвіду повнолітніх, певного обсягу соціально значущих знань та навичок⁸. Ця аргументація є усталеною у теорії кримінального права та цілком може бути застосована для пояснення підвищеного віку кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 304 КК України.

Разом із тим варто звернути увагу на те, що дискусійним у науці та неоднозначно вирішуваним у судовій і слідчій практиці є питання про кваліфікацію дій повнолітньої особи щодо втягнення неповнолітнього у злочинну чи іншу антигромадську діяльність, за якого різниця у віці винного та потерпілого – мінімальна. Чи існують достатні підстави вважати, що дії втягувача, який лише на кілька місяців чи навіть днів старший за втягуваного, є суспільно небезпечними у розумінні підстав криміналізації діянь, передбачених ст. 304 КК України?

Сама практика, слухно зауважував І.П. Лановенко, підтверджує тенденцію приблизно рівного віку (відхилення незначні) і втягувачів, і втягуваних, яких часто об'єднує саме вікова контактність⁹. Остання, за твердженням Л.М. Кривоченко, ґрунтується на тому, що між різними віковими періодами немає чітко окресленої межі у виді встановленого за документом віком: певні особливості індивідуального розвитку кожної людини можуть в той чи інший бік змістити вікову межу¹⁰.

У цьому контексті доцільно послатись і на результати дослідження М.І. Блума, який встановив, що близько 50 % усіх втягувачів у злочинну діяльність неповнолітніх – особи віком 18–20 років. До того ж серед 18-річних злочинців істотно переважали ті, хто втягнув у злочинну чи іншу антигромадську діяльність потерпілих, які були молодшими за них менше ніж на рік¹¹. Тобто, фактично втягнення у злочинну чи іншу антигромадську діяльність відбувалося щодо ровесників суб'єкта злочину. Аналогічних висновків у своїх дослідженнях дійшли також і С.Ш. Ахмедова¹², В.В. Дзундза¹³, І.О. Топольськова¹⁴.

Побічно підтверджує вказану проблематику й В.А. Ломако, який акцентує на тому, що суб'єктом злочину, передбаченого ст. 304 КК України, може бути лише особа, яка до моменту втягнення підлітка в злочинну діяльність *або до вчинення всіх епізодів, що утворюють систематичність втягнення* (курсиви наш. – А.Т.) в інші види антигромадської діяльності, досягла 18-річного віку¹⁵. Тож досить часто вікова різниця між злочинцем та потерпілим від злочину за вказаною статтею КК України є вельми незначною; втягнення (де-юре незлочинне) може розпочати здійснювати особа, ще будучи неповнолітньою (тобто, не будучи суб'єктом цього злочину), а завершити його повнолітньою, будучи суб'єктом злочину. Ця обставина спонукала А.П. Пермінову до думки про те, що дії 18-річного злочинця, який вчинив злочин разом із 17-річним, навряд чи можуть кваліфікуватись як втягнення неповнолітнього у злочинну чи іншу антигромадську діяльність, особливо в тих випадках, коли вони спільно проживали і ніхто з них не мав психологічної, рольової переваги¹⁶.

За даними ж дослідження, проведеного В.В. Дзундзою, в деяких випадках суди виправдовують дорослих осіб на тій підставі, що вони не набагато перевищують за віком втягуваних¹⁷. Водночас вчений стверджує: «...якщо мова йде про втягнення, що являє цілісний вплив на нормальний розвиток та виховання непов-

нолітного, то різниця у віці для вирішення питання про кримінальну відповідальність вісімнадцятирічного дорослого значення не має. Такий підхід виправданий необхідністю формального розуміння і точністю застосування закону, і кримінальна відповідальність, отже, має наставати незалежно від якоїсь вікової близькості»¹⁸. На цій підставі науковець пропонує доповнити диспозицію ч. 1 ст. 304 КК України словами «вчинене особою, яка досягла вісімнадцятирічного віку»¹⁹.

На нашу думку, з позицією В.В. Дзундзи погодитись не можна, адже в ній виражене заперечення самої суті, ідеї кримінально-правової заборони, сформованої у ст. 304 КК України. Твердження про те, що вікова різниця жодного значення для кваліфікації втягнення неповнолітнього у злочинну чи іншу антигромадську діяльність не має, позбавляє логічних та, відтак, правових підстав вести мову і про підвищений вік кримінальної відповідальності за цей злочин. Якщо все ж таки визнати, що вікова різниця має значення, то слід визнати й те, що це значення принципово не може бути зведене до формального, календарного, його виміру.

Слід бути свідомим того, що повнолітній вік має використовуватись як опосередкований інструмент втягнення неповнолітнього у злочинну чи іншу антигромадську діяльність, іманентними якостями якого є психологічна перевага над потерпілим, зумовлена саме віковою різницею. Повнолітній вік, таким чином (а саме вікова різниця), має формувати психологічне підґрунтя для соціально-рольового домінування втягувача над втягуваним. В іншому випадку соціально-правове значення кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 304 КК України, елімінується, кримінальна репресія «оголюється»; закон перетворюється із «живого» інструменту соціального регулювання й охорони на ригідну форму типового державного реагування на визначену за системою формальних індикаторів поведінку.

При цьому слід також погодитись із позицією тих вчених, які цілком слушно стверджують, що точність правозастосування, яка ґрунтується на чітких законодавчих критеріях – важлива запорука ефективного кримінально-правового регулювання. Однак закон, як відомо, – лише нормативна модель типових життєвих ситуацій, яка має передбачати й можливість врахування всієї багатоманітності останніх, зокрема, через правозастосовну дискрецію. Тож саме в останній (а не у запровадженні до диспозиції ч. 1 ст. 304 КК України вказівки на 18-річний вік суб'єкта злочину) нами вбачається вихід з проблемної ситуації.

Для цього варто розробити та поширити судовою системою відповідні узагальнення судової практики у справах про втягнення неповнолітніх у злочинну та іншу антигромадську діяльність та інші злочини проти моральності*. У них варто роз'яснити, що суб'єктом злочину, передбаченого ст. 304 КК України, є фізична осудна особа, яка на момент вчинення злочину досягла 18-річного віку *та* якщо вікова різниця з потерпілим зумовлювала піддатливість останнього відповідному впливові з боку повнолітньої особи. Тобто, якщо були сформовані відносини соціально-рольового підпорядкування неповнолітнього та/або фактичної його керівності з боку дорослої особи на підставі зумовленого віком (та іншими обставинами) її (повнолітньої особи) авторитетом або істотною інтелектуальною чи вольовою перевагою над неповнолітнім. Наявність таких відносин кожного разу має встановлюватись окремо, з урахуванням відомостей про індивідуальні властивості особистостей як неповнолітнього (втягуваного), так і повнолітньої особи (втягувача), характеру їх взаємовідносин, що склалися безпосередньо перед втягуванням тощо.

Також доцільно встановити, що вікова різниця у два та більше років є достатньо великою для того, аби вважати її такою, що зумовлює відносини соціально-рольової підпорядкованості повнолітнього та неповнолітнього, що звільняє правозастосувача від необхідності її додаткового встановлення й доказування. Такий підхід спирається на дослідження вікової психології та градації неповнолітнього віку. Прийнято вважати, що в межах дворічних вікових інтервалів формуються суттєві відмінності психоемоційного розвитку дітей^{20,21}.

Звісно, що описані вище особливості відносин між потерпілим та суб'єктом злочину виходять за межі ознак останнього. Втім, їх встановлення та врахування є необхідним для визначення суб'єктивного змісту суспільно небезпечного діяння, уявлення про який, як відомо, формується у єдності і об'єктивних, і суб'єктивних ознак складу злочину. Тож через характеристику суб'єкта злочину, передбаченого ст. 304 КК України, виходимо й на додаткові риси суб'єктивної сторони (інтелектуального моменту умислу), що неодмінно мають зумовлюватися віковою різницею між потерпілим та винним. Ці риси характеризуються усвідомленням суб'єктом злочину наявності саме таких фактичних відносин з потерпілим (і розрахунком на них), які формують його умовне, пов'язане з віковою перевагою домінантне становище в них, забезпечують його здатність впливати на прийняття неповнолітнім рішень, зокрема при вчиненні злочину, заняття іншою антигромадською діяльністю.

Переконані, саме на цих доктринальних синтетичних положеннях про суб'єкта й суб'єктивну сторону втягнення неповнолітнього у злочинну та іншу антигромадську діяльність має ґрунтуватися відмежування злочину, передбаченого ст. 304 КК України, від самостійно незлочинного впливу, що набуває юридично значущих ознак виключно при співучасті у вчиненні іншого злочину з неповнолітнім.

¹ Туляков В.О. Сингулярність кримінального права та державний примус / В.О. Туляков // Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані : моногр. / за ред. О.В. Козаченка, Є.Л. Стрельцова; МОН України, НУ «ОЮА», Каф. крим. права та ін. крим.-прав. дисциплін Миколаїв. ін-т. права, ПРЦ НАПрНУ, ГО «Всеукр. Асоціація крим. права». – Миколаїв : Ліон, 2016. – С. 23–30.

* Аналогічні роз'яснення (методичні рекомендації) доцільно розробити та поширити всіма органами досудового розслідування, передбаченими чинним кримінальним процесуальним законодавством України.

² Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність : постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2004 р. № 2 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-04> (дата звернення : 20.03.2018).

³ Денисов С.Ф. Кримінально-правова охорона громадської моралі / С.Ф. Денисов. – Запоріжжя : Запоріж. юрид. ін.-т МВС України, 1998. – 42 с.

⁴ Дзундза В.В. Кримінальна відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / В.В. Дзундза ; Національний університет внутрішніх справ. – Х., 2005. – 189 с.

⁵ Кримінальне право (Особлива частина) : підруч. : у 2 т. / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. – Луганськ : Вид-во «Елтон-2», 2012. – Т. 2. – 704 с.

⁶ Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів : навч. посіб. / М.Й. Коржанський. – 2-ге вид. – К. : Атіка, 2002. – 640 с.

⁷ Ландіна А.В. Кримінально-правова охорона моральності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / А.В. Ландіна ; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2005. – 227 с.

⁸ Орлов В.С. Суб'єкт преступления / В.С. Орлов. – М. : Госюриздат, 1958. – 260 с.; Павлов В.Г. Суб'єкт преступления / В.Г. Павлов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 318 с.

⁹ Борьба с вовлечением несовершеннолетних в преступную деятельность / И.П. Лановенко, Т.С. Барило, Ф.Г. Бурчак, А.Н. Костенко и др. – К. : Наукова думка, 1986. – 254 с.

¹⁰ Кривоченко Л.Н. Борьба за ликвидацию преступности среди несовершеннолетних в СССР. Конспект лекций / Л.Н. Кривоченко. – Х. : Юрид. ин.-т, 1965. – 45 с.

¹¹ Блум М.И. Уголовная ответственность за вовлечение несовершеннолетних в преступную деятельность и пьянство / М.И. Блум // Вопросы эффективности уголовно-правовых мер воздействия на несовершеннолетних правонарушителей. – Рига, 1971. – С. 174–183.

¹² Топольскова І.О. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти боротьби із втягненням неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / І.О. Топольскова ; Луганська академія внутрішніх справ імені 10-річчя незалежності України. – Луганськ, 2003. – 184 с.

¹³ Дзундза В.В. Вказана праця.

¹⁴ Топольскова І.О. Вказана праця.

¹⁵ Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін. ; за заг. ред. В.Т. Маляренка, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 2-ге вид., перероб. та доп. – Х. : ТОВ «Одісей», 2004. – 1152 с.

¹⁶ Перминова А.П. Некоторые вопросы уголовной ответственности за вовлечение несовершеннолетних в преступные и другие антиобщественные поступки / А.П. Перминова // Ученые записки Пермского государственного университета. – 1969. – № 204. – С. 55–70.

¹⁷ Дзундза В. В. Вказана праця.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Там само.

²⁰ Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К. : Просвіта, 2001. – 416 с.

²¹ Обухова Л.Ф. Детская (возрастная) психология : учеб. / Л.Ф. Обухова. – М. : Российское педагогическое агентство, 1996. – 374 с.; Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К. : Просвіта, 2001. – 416 с.

Резюме

Топузьян А.Р. Характеристика суб'єкта втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність.

Стаття присвячена опису і поясненню ознак суб'єкта втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. Встановлено, що поруч із ознаками загального суб'єкта він характеризується підвищеним, 18-річним, віком кримінальної відповідальності. порушується проблема юридичного значення вікової різниці між винним та потерпілим. Обґрунтовується, що повнолітній вік та пов'язана з ним вікова різниця має формувати психологічне підґрунтя для соціально-рольового домінування втягувача над втягуваним, що є умовою винності діяння, передбаченого ст. 304 КК України.

Ключові слова: моральність неповнолітніх, втягнення, злочинна діяльність, неповнолітній, суб'єкт злочину, вік.

Резюме

Топузьян А.Р. Характеристика субъекта вовлечения несовершеннолетних в преступную деятельность.

Статья посвящена описанию и объяснению признаков субъекта вовлечения несовершеннолетних в преступную деятельность. Установлено, что наряду с признаками общего субъекта он характеризуется повышенным, 18-летним, возрастом уголовной ответственности. Затрагивается проблема юридического значения возрастной разницы между виновным и потерпевшим. Отстаивается мысль о том, что совершеннолетний возраст и связанная с ним разница в возрасте должны формировать психологическое основание для социально-ролевого доминирования вовлекающего над вовлекаемым, что является условием виновности деяния, предусмотренного ст. 304 УК Украины.

Ключевые слова: нравственность несовершеннолетних, вовлечение, преступная деятельность, несовершеннолетний, субъект преступления, возраст.

Summary

Topuzian A. Characteristics of the subject of juvenile involvement in criminal activity.

The article is devoted to the description and explanation of characteristics of the subject of involving minors in criminal activity. It is established that along with the characteristics of the general subject it is characterized by an increased, 18-year, age of criminal responsibility. The problem of the legal significance of the age difference between the perpetrator and the victim is touched upon. It is argued that the full legal age and the age difference associated with it should form a psychological basis for the socially-role dominance

of the person who is involving over the person who is involved, which is a condition for the culpability under the Art. 304 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: morality of minors, involvement, criminal activity, minor, subject of crime, age.

УДК 343.9.018.3

К.В. ШЕЙКО

*Костянтин Володимирович Шейко, здобувач
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого*

ДЕТЕРМІНАЦІЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ АЛКОГОЛЬНИХ НАПОЇВ

Існування злочинності та її проявів у виді суспільно небезпечних діянь в усі часи зумовлювало пошук шляхів подолання та зменшення їх кількості. На рівні держави різні гілки влади спрямовують свою діяльність на мінімізацію негативних процесів і явищ, що відбуваються у процесі функціонування й розвитку суспільства взагалі та окремих його груп. Одним із таких негативних явищ є незаконний обіг алкогольної продукції на території України, наслідком якого є не тільки неoderжання державою значних доходів у вигляді податків, а й втрата здоров'я населенням у зв'язку з вживанням фальсифікованої алкогольної продукції. Для розробки ефективних заходів протидії та запобігання розповсюдженню цього явища необхідно визначити й проаналізувати чинники, які його породжують та сприяють поширенню.

Дослідженню проблеми незаконного виробництва та обігу алкогольної продукції приділяли увагу багато вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як: П.П. Андрушко, В.І. Антипов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, Ю.В. Вохмяніна, В.В. Голіна, Н.О. Гуророва, О.Г. Кальман, І.В. Кириченко, В.В. Костенко, О.Г. Кулик, В.І. Шақун та інші. Однак питання визначення головних детермінантів, які породжують існування цього явища, потребує комплексного та детального аналізу як на державному рівні, так і на індивідуальному.

Метою статті є спроба визначити найбільш вагомі чинники, які зумовлюють поширення незаконного виробництва та обігу алкогольної продукції в Україні.

Під детермінацією злочинності прийнято розуміти сукупність різних за природою негативних явищ об'єктивного і суб'єктивного характеру, які у своєму зв'язку обумовлюють кримінальну форму поведінки у суспільстві¹. Залежно від критеріїв, за якими здійснюється групування детермінантів, визначаються різні сфери, в яких вони реалізуються.

Насамперед вважаємо за доцільне визначити загальні фактори розвитку тіньової економіки і кримінальної економічної діяльності, оскільки незаконне виробництво та обіг алкогольної продукції становлять її невід'ємний елемент і займають досить вагому її частину. Традиційно до основних детермінуючих факторів розвитку тіньової економіки відносять наступні: а) надмірна вага податкового навантаження; б) надмірна регламентація економічної діяльності; в) значні масштаби державного сектора в економіці. Ці детермінанти належать насамперед до діяльності з виробництва нормальних, не заборонених товарів, послуг і робіт. Розглянемо кожен із цих елементів більш детально.

Надмірний тиск податкового навантаження. Цей фактор вважають одним з найважливіших чинників, які стимулюють розвиток тіньової економіки і активізацію кримінальної економічної діяльності. Він діє в країнах з будь-яким типом ринкової економіки. Разом із тим його дія в кожній країні відрізняється своїми особливостями. Наприклад, в США особливе значення мають високі ставки прибуткового податку. В Україні поширенню практики приховування доходів сприяють високі ставки відрахувань у фонди соціального страхування та високі ставки податку на додану вартість.

Надмірний тиск податкового навантаження – природний результат діяльності держави, неспроможної забезпечити реальний збір податків, що прагне компенсувати скорочення податкової бази збільшенням ставок оподаткування. Скорочення податкових платежів викликає збільшення податкового навантаження, яке, в свою чергу, викликає збільшення числа податкових правопорушень. Це знову скорочує податкові платежі і збільшує навантаження законослухняних платників податків, яких стає все менше і менше. Процес відновлюється на новому рівні. У результаті зниження податкових доходів збільшується податкове навантаження, тиск якого позбавляє підприємця стимулів до ефективної діяльності. Законослухняний платник податків повинен віддати у вигляді податків за різними оцінками від 60 до 90 % прибутку².

Підприємці реагують на ситуацію масовим ухиленням від сплати податків. Уникнути значних платежів державі досить просто. На думку експертів, навіть відносно невисока частка неврахованого готівкового обороту дає змогу підприємству практично повністю уникати податку на прибуток, податку на додану вартість і відрахувань на соціальне страхування. Ризик при цьому мінімальний³.